

“Bu proje T.C. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü tarafından desteklenmektedir.”

Bu makale Anayasa Hukukçuları Derneği tarafından gerçekleştirilen “Cumhuriyet’in 100. Yılında Demokrasi Hafızasının Oluşturulması Projesi” kapsamında kaleme alınmıştır.

Prof. Dr. Yusuf Şahin

BASKI GRUPLARININ TEMSİLİ DEMOKRASİYLE İLİŞKİSİ

İnsanoğlu, çok eski dönemlerden itibaren, daha geniş grupların üyesi olarak hayatını sürdürmüştür. Ama insanın üyesi olduğu grupların son yüzyılda çok daha arttığını ve çeşitlendiğini söylemek mümkündür. Bu, bir bakıma, insanlığımızın ayrılmaz parçası olarak da değerlendirilebilir. Üyesi olduğumuz gruplar, bazen bir hayır hizmetinin yapılması, bazen bir takımın desteklenmesi, bazen de mahallemizin güzelleştirilmesi için kurulmuş olabilir. Kısaca, bir insanın aynı anda çok sayıda grubun üyesi olarak kişiliğini inşa etmesi mümkündür. Dolayısıyla, bugün, kişiliğimizin, tıpkı bir sarımsak gibi, çok sayıda grup üyeliğiyle inşa edilmesi çokça karşılaşılan bir durum olabilir.

Modern dönemdeki gruplara üyeliklerimizin bir kısmı gönüllü bir kısmı da zorunlu üyelikler şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Örneğin, bir doktor, zorunlu olarak tabipler odasına üye olur. Ama aynı doktor, çocuğunu gönderdiği okulun temel sorunlarını çözmek için kurulmuş bir vakfın veya derneğin üyesi de olabilir. İkinci türden gruplar, gönüllülük esasına dayalıdır.

Dünya, Covid-19 salgın şartlarında biraz daha hızlanmış bir biçimde hızla dijitalleşmektedir. Bugün hemen her insan, aynı zamanda dijital platformlarda da çok değişik grupların üyesi olabilmektedir. Üstelik bu üyeliklerin kahir ekseriyeti, gönüllülük esasına dayanmaktadır. Şu halde, önümüzdeki yıllarda üye olduğumuz gruplar üzerine yapılacak değerlendirmelerde “dijital gruplar” üzerinde de durmak gerekecektir.

Yukarıda izah etmeye çalıştığımız ve modern insanın üyesi olduğu gruplar, eğer siyasî iktidarı etkilemek de istiyorlarsa “baskı grubu” olarak nitelendirilmektedir. Başta siyaset bilimi kitapları olmak üzere baskı gruplarının tanımı, çeşitleri ve siyasî iktidar üzerindeki etkisi gibi konularda detaylı bilgiler bulmak mümkündür. Ama yeni olan, kanaatimizce, “dijital baskı grupları”dır.

Dijital grupların bildik gruplardan pek çok yönden farklılaştığını söylemek mümkündür:

(a) Bu gruplara resmî bir üyelik başvurusu yoktur. Örneğin, Twitter'daki bir grubu takibe başlamak sizi o grubun üyesi haline getirebilmektedir. Facebook'ta ise bir grubu “Beğen”-meye başladığınızda o grubun üyesi olmanız mümkündür.

(b) Vakıf, dernek, sendika gibi gruplarda üyelik için de üyelikten ayrılmak için de birtakım usuller belirlenmiştir. Dijital gruplarda üyelikten ayrılmak da oldukça kolaydır. Bir grubu takibi bıraktığımızda üyelik de bitmiş olmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında dijital gruplarda üyeler arasındaki ilişkilerin gevşek olduğunu söylemek mümkündür.

(c) Geleneksel gruplarda üyelerin birbirini tanması ihtimali oldukça yüksektir. Zira başta grup lideri olmak üzere grup yönetimiyle ve üyelerle değişik ortamlarda bir araya gelecek faaliyetler yürütülür. Dijital gruplarda üyelerin birbirini tanıma ihtimalleri de azalmaktadır. Zira uzunca bir süre aynı grup içinde kalıp da birbirini hiç görmeden hayatlarına devam eden grup üyelerinin olması mümkündür.

(d) Geleneksel gruplar, çoğu kere, ulusal veya yereldir. Bu bazen mevzuattan bazen de mecburiyetten kaynaklanır. Bir mahalleyi güzelleştirme derneğinin yerel olması kaçınılmazdır. Ama aynı amaca, dijital gruplar üzerinden ulaşmak isterseniz, o mahalleli olup da gurbette yer alan çok sayıda kişiyi de sürece dâhil etmeniz mümkündür. Dolayısıyla, dijital gruplar daha geniş kitleleri ve hatta küresel ölçekte katılımı mümkün hale getirebilmektedir.

Demokrasi, en basit tanımla halkın kamusal sorunlarını kendi arasında bir hal yoluna koyması, bir bakıma, kendi kendini idare etmesidir. Ama bugün, dünyanın çok az yerinde bu tanıma uygun bir demokrasi uygulamasıyla karşılaşmak mümkündür. Demokrasi deyince genellikle “temsili demokrasi” anlaşılmaktadır. Temsili demokraside halk, bir bakıma, kamusal işleri çekip çevirsin diye temsilciler belirlemekte ve belirli aralıklarla da onları hesaba çekmektedir.

Temsili demokraside bizim adımıza kamusal işleri çekip çevirenler, çok sayıda baskı grubunun etkisiyle işlerini yapmaktadırlar. Tersten ifade etmek gerekirse; bizim seçtiğimiz ve bir süreliğine bizi idare etmek durumunda olanlar, yine bizlerin de üyesi olduğu baskı gruplarının taleplerini dikkate almak veya dengelemek durumunda kalırlar. Baskı gruplarını dikkate almadan da siyasî iktidarda kalınabilir mi? Elbette kalınabilir ama bunun sürekli olamayacağı açıktır. Zira kendisini seçen kitlelerin de üyesi olduğu grupların taleplerini sürekli olarak göz ardı eden bir siyasî iktidar, belirli aralıklarla hesap vermek için gittiği bu kitleler tarafından -eninde sonunda- cezalandırılacaktır. İşte bu yüzden, temsili demokrasilerde siyasî iktidarlar baskı gruplarını -hiç değilse- takip etmek durumunda kalırlar.

Son çeyrek yüzyılda dijital gruplar da siyasî iktidarlar için ciddi bir baskı unsuru olma-ya başlamıştır. Ancak dijital platformlarda önemli sorunlar da yaşanmaktadır. Geleneksel baskı grupları, bir hukukî çerçeve içinde işlerini yaptıklarından, devletler tarafından hem genel manada denetlenilmekte hem de bireysel sorunlar yaşandığında kişiler haklarını takip edebilmektedir. Örneğin, bir dernek, belirli aralıklarla dernekler masası tarafından denetlenmekte, bir malî mülkü varsa vergi ödemek zorunda kalmakta, hukuka aykırı iş-ler yaptığında da kapatılabilmektedir. Ama aynı şeyi, dijital baskı grupları için söylemek mümkün değildir. Öncelikle, bu gruplar, pek çok ülkede devletlerin denetimlerinin dışında faaliyetlerini yürütmektedirler. Bu grupların üyeleri, kimliklerini gizleyebilmektedirler. Bu da kişilik haklarını ihlal konusunda dijital grupların üyelerini cesaretlendirebilmektedir.

Demokrasi halkın kendi kendisini idare etmesiye; temsili demokrasi de yine halkın seçtiği temsilciler vasıtasıyla kamusal işlerini çekip çevirmesiye; baskı grupları da bizleri yö-neten ve siyasî iktidarı elinde tutan temsilcileri etkilemenin bir aracıysa; bütün bu işlerin “hukuk ve ahlâk içinde” yapılması beklenir. Ama Türk siyasî hayatında “baskı grupları” başlığı altında değerlendirilebilecek gruplar, bazen, “hukuk ve ahlak dışında” işlere giri-şebilmişlerdir. Örneğin, 28 Şubat sürecinde bu türden grupların bir kısmı, Post-Modern Darbe sürecinin kolaylaştırılması veya meşrulaştırılması için azami gayret sarf etmiştir. Görebildiğimiz kadarıyla, benzer bir risk, bugün itibarıyla “dijital gruplar” için de geçerli-dir. Küresel ölçekte organize olabilen ve üstelik de kimliklerini saklayabilen kişiler, dijital baskı grupları oluşturabilmekte, yıpratmak istedikleri siyasî iktidarları “hukuk ve ahlâk dışı” yollarla etkileyebilmektedirler. Son günlerde sosyal medyanın bir hukukî çerçeveye oturtulması yönündeki tartışmaları, bu gözle bir daha değerlendirmek gerekir. Bir baş-ka ifadeyle, Türkiye’deki demokratik siyasetin sıhhatli bir şekilde işlemesi bakımından, önümüzdeki günlerde yapılması düşünülen sosyal medya düzenlemesi, “dijital baskı grup-ları”nın “hukuk ve ahlâk içinde” işlemesini temin bakımından hayati derecede önemli gö-zükmemektedir.

Ek: Bu sunum, 14 Temmuz 2020 tarihinde yapıldı. Sunumu yaparken, bir sosyal medya dü-zenlemesi yapılması gündemi vardı ve tartışmalar devam ediyordu. Temmuz ayının sonun-da sosyal medyayla ilgili bir düzenleme yapıldı. Buna göre, (lehte ve aleyhte tartışmalar ol-makla birlikte) “dijital baskı grupları”nın da bir ölçüde “hukuk ve ahlâk içinde” iş yapmak zorunda kalacağı bir çerçeve oluştu.